

Impact Factor - 3.452

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION
RESEARCH JOURNEY

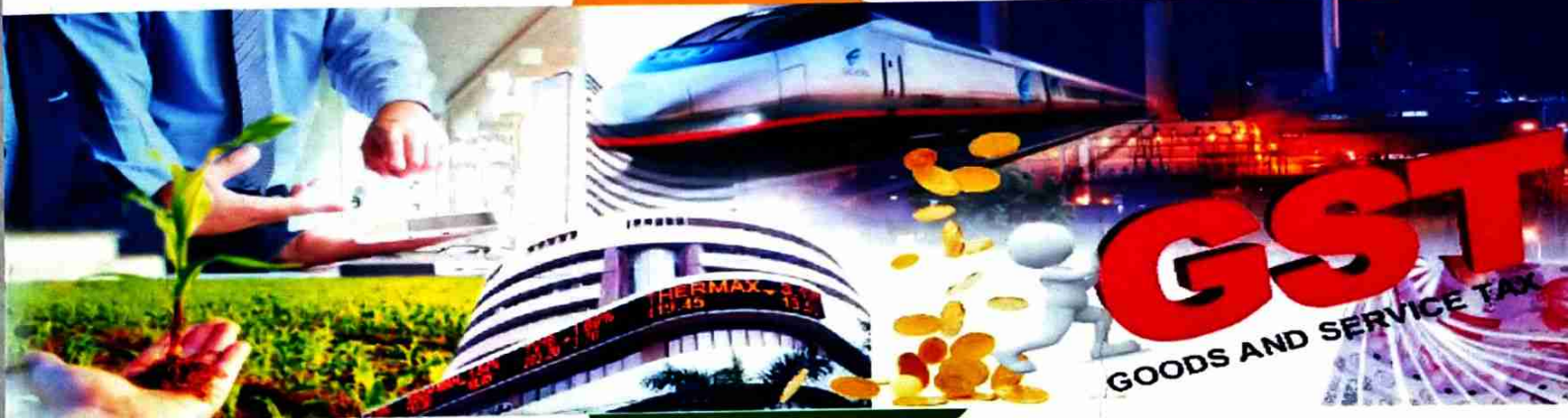
Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February-2018

SPECIAL ISSUE-XXXVIII

CHANGES IN TAX SYSTEM AND INDIAN ECONOMY

Guest Editor:

Dr. Ujjwala Deore

Principal,

Smt. Pushpatai Hiray Arts, Sci. & Comm.

Mahila Mahavidyalaya, Malegaon Camp, Dist. Nashik

Chief Editor :

Dr. Dhanraj T. Dhangar

Dept. of Marathi,

MGV's Arts & Commerce College,

Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editor : Mr. Mahadev Kshirsagar, Dr. Rajani Sawant & Dr. Meena Patil

Smt. Pushpatai Hiray Arts, Sci. & Comm. Mahila Mahavidyalaya,
Malegaon Camp, Dist. Nashik (MS) India.

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal List No. 40705 & 44117
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- Universal Impact Factor (UIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Editorial Board

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Co-Editors -

- ❖ **Mr. Tufail Ahmed Shaikh**- King Abdul Aziz City for Science & Technology,
Riyadh Kingdom of Saudi Arabia.
- ❖ **Dr. Anil Dongre** - Head, Deptt. of Management, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ **Dr. Shailendra Lende** - R.T.M. Nagpur University, Nagpur [M.S.] India
- ❖ **Dr. R. R. Kazi** - North Maharashtra University, Jalgaon.
- ❖ **Dr. Gajanan Wankhede** - Baliram Patil College, Kinwat-Nanded [M.S.] India.
- ❖ **Prof. Munaf Shaikh** - N. M. University, Jalgaon & Visiting Faculty M. J. C. Jalgaon
- ❖ **Prof. Vijay Shirasath** - Nanasaheb Y. N. Chavhan College, Chalisgaon
- ❖ **Dr. P. K. Shewale** - Vice Principal, Arts, Science, Commerce College, Harsul.
- ❖ **Prof. Atul Suryawanshi** - S. S. M. M. College, Pachora.
- ❖ **Prof. B. P. Shewale** - M. S. G. College, Malegaon Camp, Nashik.

Advisory Board -

- ❖ **Dr. Marianna kotic** - Scientific-Cultural Institute, Mandala, Trieste, Italy.
- ❖ **Dr. M.S. Pagare** - Director, School of Languages Studies, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ **Dr. R. P. Singh** - University of Lucknow [U.P.] India
- ❖ **Dr. S. M. Tadkodkar** - Professor & Head, Dept. of Marathi, Goa University, Goa, India.
- ❖ **Dr. N. V. Jayaraman** - Director at SNS group of Technical Institutions, Coimbatore
- ❖ **Dr. Bajarang Korde** - Savitribai Phule Pune University Pune, [M.S.] India
- ❖ **Dr. D. A. Suryawanshi** - Principal, R. C. Patel College of Education, Shirpur, Dhule.
- ❖ **Dr. Sandip D. Mundhe** - Head, Lib. Science, Sambhajirao Kendre College, Jalkot, Latur
- ❖ **Dr. Y. H. Saner** - Principal, Abhay College of Education, Dhule
- ❖ **Dr. D. D. Patil** - Principal, Arts, Science and Commerce College, Chopda, Jalgaon

Review Committee -

- ❖ **Dr. Uttam V. Nile** - P. S. G. V. P. Mandals Arts, Cmmerce, Science College, Shahada
- ❖ **Dr. Sanjay Dhondare** - Abhay Womens College, Dhule
- ❖ **Dr. Rekha Gajare** - Head, Dept. of Hindi, P.O. Nahata College, Bhusawal
- ❖ **Dr. Ramesh Sambhaji Kure** - Head, N. W. College, Akhala Balapura Dist-Hingoli
- ❖ **Dr. S. K. Wadekar** - Principal, Arts, Science & Commerce College, Alephata

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers.

- **Executive Editor-**

Published by -

- ❖ **Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Nashik**
Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

INDEX

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	Indirect Taxation in India: Reforms for Economic Prosperity	Dr. Ritesh Kumar Singhal	05
2	Advantages and Disadvantages of GST in India	Dr. G. D. Kharat	10
3	Is GST A Bugbear for Indian Customers?	Ruby Gandhi	15
4	Impact of GST on Industries	Dr. Somnath Sanap	19
5	Role of GST in Modern Indian Economic Era	Dr. G. L. Shendge, Prof. G. T. Pawar	22
6	GST India Indirect Tax Reforms	Dr. Sunil Ghuge	24
7	Impact of Goods and Services Tax on Indian Economy - with reference to Agriculture sector	Mr. B. S. Pawar	29
8	GST- Structure, Impact and Future	Mr. D. P. Kamble	34
9	GST and Its Advantages and Disadvantages: A Study of Nashik City	Dr. Vijaykumar Wawle	36
10	GST Council : An Overview	Prof. Rizwana Hamdani	43
11	'Goods and Services Tax (GST) – Its Impact on Consumers'	Prof. Vitthal Sadafule	48
12	Impact of Goods and Service Tax on Indian Industry	Dr. Ajaykumar Palwe	52
13	Problems of Indian Tax System	Dr. H. M. Kshirsagar, Dr. M. V. Jagtap	56
14	Goods and Service Tax (GST) and Indian Economy	Dr. N. C. Pawar	62
15	Revolution in the Tax System of India	Dr. D. R. Bachhav, Dr. Smt. Meena Patil	66
16	GST-Industry and Service Sector	Dr. Arti Lokhande	71
17	A Study on Impact of GST on Indian Economy	Dr. Vaijayanti Rathi	76
18	वस्तु व सेवा कराचे फायदे व त्यातील उणीवा	डॉ. नारायण गाढे	81
19	वस्तु व सेवा कराचे फायदे : एक दृष्टीक्षेप	प्रा. देवानंद मांडवघरे	87
20	जीएसटी आणि लघु व मध्यम उद्योग	डॉ. रजनी सावंत	90
21	जीएसटी आणि ग्राहक	डॉ. चंद्रकला शेवाळे	93
22	जीएसटी : भारतीय कर प्रणालीतील एक बदल	प्रा. एम. व्ही. हिरे	96
23	भारतीय कर प्रणाली	प्रा. अरुण शिंदे	100

24	जी. एस. टी. - फायदे व परिणाम	प्रा.उदय टेके	105
25	वस्तु व सेवा कर : एक आर्थिक क्रांती	प्रा. महादेव क्षीरसागर	111
26	मुघलकालीन जमीन महसूल पद्धती	प्रा. जितेंद्र पगार	114
27	भारतीय अर्थव्यवस्थेत वस्तु व सेवा कराची भूमिका	प्रा. मनोज देशमुख	117
28	भारताच्या कर प्रणालीतील सुधारणा - जीएसटी	डॉ. बी.एम.सोनवणे	120
29	कर व्यवस्थेचे ऐतिहासिक अवलोकन	प्रा. विजय माटे	123
30	वस्तु व सेवा कर : एक दृष्टीक्षेप	श्रीमती शिल्पा यन्नावार	127
31	वस्तु व सेवा कर आणि भारतीय अर्थव्यवस्था	डॉ. अनिल वाडकर	130
32	वस्तु व सेवा कराचे सामाजिक जीवनावर होणारे परिणाम	प्रा. हर्षवर्धन जाधव	135
33	वस्तु व सेवा कर : एक मूल्यमापन	प्रा. धनंजय पगारे	140

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers.

- Executive Editor-

Published by -

❖ Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Nashik
Email : swatidhanrajs@gmail.com

भारताच्या कर प्रणालीतील सुधारणा - जी.एस.टी.

डॉ. बी. एम. सोनवणे

एस.पी.एच.महाविद्यालय नामपूर

ता.बागलाण जि.नाशिक.

मेल आयडी : bmsonawanebm@gmail.com

सारांश :

देशाच्या सर्व समावेशक विकासासाठी कृषि, उद्योग व सेवा क्षेत्राचा विकास होणे आवश्यक असते. या तिनही क्षेत्राचा विकास देशातील कर प्रणालीने प्रभावीत होत असतो. जगातील झपाट्याने विकसित झालेल्या देशांमध्ये कर प्रणालीत सु-सुत्रता बघायला मिळते. गुंतागुंतीची कर प्रणाली असल्यास विकास प्रक्रियेत अडथळे निर्माण होता, गुंतवणूकीवर प्रतिकूल परिणाम होतात. याचा एकत्रित परिणाम देशाच्या आर्थिक विकास दरावर होतो. भारतात कर प्रणालीचे प्रत्यक्ष कर आणि अप्रत्यक्ष कर हे दोन प्रकार आहेत. भारतात गरजेनुसार या कर प्रणालीत वेळोवेळी बदल करण्यात आलेले आहेत. परंतु कर प्रणालीत सु-सुत्रता आणण्यात प्रशासनाला काही यश मिळाले नाही असे म्हणावे लागते. कारण एकाच प्रकारच्या उत्पादनावर केंद्रीय कर, राज्य सरकारचे कर आणि स्थानिक कर आकारले जात होते. अशा जाचक कर प्रणालीमुळे गुंतवणूक दारांची अडवणुक होत होती. प्रसंगी गुंतवणुकदार गुंतवणुकीमधून काढता पाय घ्यायचे. आंतरराष्ट्रीय पातळीवर भारताची कर प्रणाली जाचक स्वरूपाची आहे असा संदेश पसरलेला होता. गुंतवणुकदारांच्या मनात विश्वासाचे वातावरण नव्हते.

भारताच्या अप्रत्यक्ष कर प्रणालीत सुधारणा व्हावी अशी उद्योग जगताची प्रदिर्घ काळापासूनची मागणी होती. कारण जागतिक स्तरावर अनेक देशांनी 'एक देश-एक कर प्रणाली' म्हणजेच 'वस्तू व सेवा कर' प्रणाली स्विकारलेली होती. भारतात अप्रत्यक्ष कर प्रणालीत सुधारणा करण्याच्या उद्देशाने तत्कालीन केंद्रीय वित्त मंत्री पी.चिदंबरम यांनी २००६-०७ या आर्थिक वर्षाचा अर्थसंकल्प संसदेत सादर करित असतांना या सुधारित कर प्रणालीचा उल्लेख केला होता. या नंतर तब्बल दहा वर्षांनी भारतात सुधारित कर प्रणाली स्विकारण्यात आली.

प्रस्तावना :

भारताने स्विकारलेल्या 'वस्तू व सेवा कर' प्रणालीमुळे 'एक राष्ट्र-एक कर' आणि 'एकसंघ बाजार' ही संकल्पना अस्तित्वात आली आहे. संवैधानिक प्रक्रिया पूर्ण केल्यानंतर १ जुलै २०१७ पासून संपुर्ण भारतात वस्तू व सेवा कर प्रणाली लागू करण्यात आली. या कर प्रणालीचे समर्थन करताना प्रशासकीय पातळीवर असे बोलले जात होते की, वस्तू व सेवा कर प्रणालीमुळे भारतात कर चुकवेगिरीला प्रतिबंध बसेल. तसेच केंद्रीय विक्रीकर, सेवा कर, उत्पादन शुल्क, लवझरी टॅक्स, मनोरंजन कर, व्हॅट यासारखे कर रद्द होतील. एकच कर 'जी.एस.टी' देशांमध्ये अस्तित्वात राहिल. वस्तू व सेवा कर हा उत्पादक, व्यापारी, उपभोक्ता आणि सर्वसामान्य स्तरावर लादलेला अप्रत्यक्ष कर आहे. वस्तू व सेवा कर हा प्रामुख्याने उत्पादन, विक्री, वस्तूंचा वापर व सेवा यांवर लागू करण्यात आलेला आहे.

वस्तू व सेवा कर प्रणालीचा स्विकार केल्यामुळे देशातील कर चुकवेगिरीला प्रतिबंध असेल असा शासनाला विश्वास आहे. तसेच देशातील विविध स्वरूपाचे केंद्रीय व राज्यसरकारी कर आणि स्थानिक संस्था कर रद्द होतील. यामुळे भारताच्या कर प्रणालीतील गुंतागुत कमी होईल. नव्या कर प्रणालीमुळे केंद्र व राज्य सरकार यांच्यात करांची विभागणी समान प्रमाणात होणार असल्यामुळे राज्यांच्या महसुलात वाढ होईल. शासनाच्या

धोरणानुसार देशातील वस्तूच्या किंमती कमी होण्यास चालना मिळेल. या सर्व बाबींचा विचार करुन देशामध्ये स्विकारण्यात आलेल्या सुधारित कर प्रणालीचा सविस्तर आढावा या संशोधन लेखात घेण्यात आलेला आहे.

उद्दिष्टे :

- १) भारतीय कर प्रणालीची माहिती अभ्यासणे.
- २) 'वस्तू व सेवा कर' प्रणालीची माहिती जाणून घेणे.
- ३) 'वस्तू व सेवा कर' प्रणालीची परिणामकारकता अभ्यासणे.

संशोधन प्रणाली :

या संशोधन लेखासाठी दुय्यम आधार सामुग्रीचा वापर करण्यात आलेला आहे. यामध्ये प्रामुख्याने केंद्रिय वस्तू व सेवा कर कायदा, वित्त विभाग-महाराष्ट्र शासन द्वारा प्रकाशित वस्तू व सेवा कर पुस्तिका, तसेच विविध संकेत स्थळांवर प्रकाशित असलेली माहिती, वर्तमान पत्रातील माहिती व कर सल्लागारांकडून प्राप्त झालेल्या माहितीच्या आधारे या संशोधन लेखाची वैचारिक मांडणी करण्यात आलेली आहे. निबंधात्मक विश्लेषण तंत्राद्वारा प्राप्त माहितीचे विवेचन करण्यात आले आहे.

विश्लेषण :

केंद्र शासनाने भारतीय कर प्रणालीत सुधारणा करणारे विधेयक संसदेत मंजूर करुन 'वस्तू व सेवा कर' ही अप्रत्यक्ष कर प्रणाली दि.१ जुलै २०१७ पासून संपूर्ण देशभर लागू करण्यात आली. भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर अप्रत्यक्ष करात झालेली ही ऐतिहासिक कर सुधारणा मानावी लागेल. शासनाला महसूल प्राप्तीचा 'कर' हा एक महत्वाचा श्रोत असतो. प्रत्यक्ष कर आणि अप्रत्यक्ष कर अशा दोन प्रकारे शासन करांची आकारणी करीत असते. १९९८ नंतर भारतात अप्रत्यक्ष करांच्या संकलनात वाढ नोंदविली जात आहे. यावरून असे म्हणता येते की, शासनाला महसूल प्राप्तीचा अप्रत्यक्ष कर हा महत्वाचा श्रोत आहे. म्हणूनच शासनाने अप्रत्यक्ष कर प्रणालीत सुधारणा करुन या करातील गुंतागुत कमी केली.

वस्तू व सेवा कर देशामध्ये लागू होण्यापूर्वी केंद्र शासनाचे कर उदा. केंद्रिय उत्पादन शुल्क, अतिरिक्त उत्पादन शुल्क (विशेष महत्वाच्या वस्तूंवरील कर), उत्पादन शुल्क (औषधे व प्रसाधन सामुग्री) अतिरिक्त सीमा शुल्क, विशेष अतिरिक्त सीमा शुल्क, सेवा कर व वस्तू आणि सेवांच्या पुरवण्याशी संबंधित असलेला केंद्रिय अधिभार व उपकर आदी. याच बरोबर, राज्यसरकारचे कर उदा. राज्य मुल्यवर्धित कर, केंद्रिय विक्रीकर, ऐषआराम कर, प्रवेश कर (ऑक्ट्रॉय, एलबीटी, वाहनांवरील प्रवेश कर, वस्तूंवरील प्रवेश कर इ.) करमणूक आणि मनोरंजन कर (स्थानिक संस्थांकडून आकारलेल्या शिवाय), जाहिरातीवरील कर, खरेदीकर, वनविकास कर, लॉटरी, बेटिंग आणि जुगारावरील कर आणि वस्तू व सेवांच्या पुरवठ्याशी संबंधित असलेला राज्य अधिभार आणि उपकर इ. हे सर्व कर वेगवेगळ्या टप्प्यात एकाच वस्तूवर लादले जात होते. या अनेक करांमुळेच भारतातील पूर्वीची कर प्रणाली खूपच गुंतागुंतीची होती. गुंतवणूकदारांकडून व उद्योग जगताकडून भारतातील कर प्रणालीत सुधारणा व्हावी यासाठी दबाव टाकला जात होता. कर प्रणालीत सुसुत्रता असल्याशिवाय गुंतवणूकीला व उत्पादनाला पोषक स्वरूपाचे वातावरण उपलब्ध होत नाही हा आजवरचा अनुभव आहे. यामुळेच भारतात अप्रत्यक्ष कर प्रणालीत सुधारणा करुन 'एक देश-एक कर प्रणाली' स्विकारण्यात आली.

वस्तू व सेवा कर प्रणाली लागू करण्यात आल्यापासून कर भरणाऱ्या व्यावसायिकांच्या संख्येत लक्षणीय वाढ नोंदविण्यात आलेली आहे. यामुळे कर चुकवेगिरीला आळा बसण्यास सुरुवात झाली असल्याचे निदर्शनास येते. भारताला स्वातंत्र्य मिळून ७० वर्षे पूर्ण झाले. गेल्या सत्तर वर्षात शासनाचा खूप मोठ्या प्रमाणात महसूल

बुडाला आहे. भारताने जुलै १९९१ ला नवीन आर्थिक सुधारणा केल्या. कदाचित तेव्हाच जर वस्तू व सेवा कर प्रणाली स्विकारण्यात आली असती तर भारताच्या आर्थिक विकासाचे चीत्र वेगळे राहिले असते. मात्र कर प्रणालीत सुधारणा झाल्यापासून देशात कर संकलनात वाढ नोंदविण्यात येत आहे. ही एक सकारात्मक बाब निदर्शनास आली आहे.

'वस्तू व सेवा कर' आकारणीचे दर पाच गटात विभाजीत करण्यात आले आहेत. पहिल्या गटात 'शून्य' कर, दुसऱ्या गटात पाच टक्के कर, तिसऱ्या गटात आठ टक्के कर, चौथ्या गटात बारा टक्के व पाचव्या गटात समाविष्ट असलेल्या भौतिक संसाधनांच्या वस्तूवर २८ टक्के कर लादण्यात आलेला आहे. यामुळे गरिबांना त्यांच्या जिवनावश्यक वस्तू स्वस्तात उपलब्ध होण्यास मदत मिळेल व श्रीमंतांच्या चैन्या वस्तूवर अधिक कर आकारण्यात असल्यामुळे शासनाचा महसूलही वाढेल. यावरून असे स्पष्ट होते की वस्तू व सेवा कर प्रणाली देशातील आर्थिक विषमता कमी करण्यास सहाय्यकारी ठरेल.

निष्कर्ष :

भारत सरकारने अप्रत्यक्ष कर प्रणालीत सुधारणा करून 'वस्तू व सेवा कर' देशात लागू करण्यात आला. यामुळे एकाच वस्तूवर केंद्र व राज्य शासनाचे जे वेगवेगळे कर आकारले जात होते. ते सर्व रद्दातल झाले व एक कर आता लागू झाला. यामुळे अप्रत्यक्ष करातील गुंतागुंत कायमस्वरूपी संपुष्टात आली. नव्या कर प्रणालीमुळे कर चुकवेगिरीला आळा बसण्यास चालणा मिळू लागली आहे. तसेच करचा पाया अधिक विस्तृत होत आहे. हे कर भरण्यांच्यांच्या संख्येत लक्षणीय वाढ झालेली असल्यामुळे लक्षात येते. शासनाने या कर प्रणाली अधिक प्रभावी पणे अंमलबजावणी केल्यास अजूनही कर संकलनात मोठ्या प्रमाणात वाढ नोंदविली जाईल व देशाच्या विकास प्रक्रियेला नवीन गती प्राप्त होईल.

संदर्भ :

- १) 'वस्तू व सेवा कर विधेयक' - राज्यसभा.
- २) 'वस्तू व सेवा कर' - एक दृष्टिक्षेप - वित्त विभाग, महाराष्ट्र शासन.
- ३) दैनिक - लोकसत्ता - जुलै, २०१७.
- ४) दैनिक - इकॉनॉमिक्स टाइम्स - जुलै २०१७.
- ५) दैनिक - टाइम्स ऑफ इंडिया - ऑगस्ट २०१७.